

Fodor András és
Tüskés Tibor
levelezése I.

1959–1966

PANNÓNIA
KÖNYVEK

A könyv megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap

nka

Nemzeti Kulturális Alap

támogatta.

Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket készítette
és a névmutatót összeállította:

Tüskés Anna

© Fodor András örökösei

© Tüskés Tibor

© Tüskés Anna

© Pro Pannonia Kiadói Alapítvány

ELŐSZÓ

A napló a monológ, a levél a dialógus „műfaja”. Aki naplót ír, az a jövővel folytat magánbeszédet, netán holnapi önmagával társalog. A levél a levélíró és a címzett közötti egyidejű párbeszéd, azonnali gondolatcsere. Főként az olyan levelezések értékesek – ezek az igazi dialógusok –, amelyekben a levelek mindkét oldalról fennmaradtak és olvashatók, ahol a levelezés az oda- és visszaírt leveleket egyaránt tartalmazza.

A könyv, amelyet az olvasó kezében tart, annak a levelezésnek az első része, amelyet Fodor András és Tüskés Tibor harminckilenc éven át folytatott egymással. 1959 őszén találkoztak először személyesen, és a levelezés Fodor András 1997-ben bekövetkezett halálával ért véget. A harminckilenc évben mintegy ötszáz-ötszáz – összesen ezer – levelet írtak egymásnak. A levelek nagy számának az oka nemcsak a barátság időtartama és mélysége, hanem az a körülmény is, hogy Fodor András 1947-től Budapesten, Tüskés Tibor pedig 1953-tól Pécsen élt, és a személyes találkozásokat leszámítva a kapcsolatot – bár mindkettőjüknek volt telefonja – levelezés útján tartották. Fodor Andrásnak voltak más fontos és mély emberi kapcsolatai is, de ezek a barátai, nemzedéktársai a fővárosban éltek, és velük nem kellett levelezést folytatnia. Vidéken élő barátai közül minden bizonnyal a legintenzívebb, legbensőségesebb kapcsolat Tüskés Tiborhoz fűzte, a legtöbb levelet vidékre neki küldte.

Fodor András és Tüskés Tibort – születési idejüket tekintve – mindössze egyetlen esztendő választotta el. Fodor András másfél évvel volt idősebb: 1929-ben született Kaposmérőn. Tüskés Tibor 1930-ban látta meg a napot Balatonszántódon. Ám Fodor András korán érő, a költői pályára tudatosan készülő, tizenhat éves korától naplót vezető, már 1946-ban irodalmi folyóiratban verset publikáló író volt, aki 1953-tól részt vett a Csillag folyóirat szerkesztésében, első önálló verseskötete 1955-ben jelent meg, munkahelye 1956 után az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja, ahol az Új Könyvek című periodika egyik szerkesztője. Tüskés Tibor viszont a pesti bölcsészkar elvégzése után egy évig Dombóváron tanított, majd 1953-ban Pécsre helyezik át, itt kerül kapcsolatba az élő irodalommal, a város irodalmi életével, 1956-ban publikál először, Pécsen elnyeri a városban élő írók bizalmát, és lesz előbb – az 1957-ben betiltott Dunántúl című folyóirat örökébe lépő – Jelenkor című folyóirat mellett működő lektorátus vezetője, majd 1960-tól a folyóirat főszerkesztője, majd a Jelenkor–Magvető Kiadó gondozásában megjelenő kötetek – Pákolitz István mellett – egyik sorozatszerkesztője. 1953-tól 1972-ig a pécsi Janus Pannonius Gimnázium tanára. Főként kapcsolatuk első korszakában Fodor András volt az, aki ötlettel, tanáccsal, gazdag irodalmi kapcsolatainak hozadékával segítette Tüskés Tibor tájékozódását,

irodalomszervező munkáját, és barátságuk ebben az időben erőteljesen báty-öcs kapcsolat volt.

A jelenlegi kötet kapcsolatuk első korszakát, az 1959 és 1966 közötti időt, nyolc év levelezésanyagát – mintegy háromszáz levelet – öleli föl. 1966 azért kínálja a korszakhatárt, mert mindkettőjük számára ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a belügyi szervek ellenőrzik levelezésüket; ettől kezdve a levelek terjedelme megrövidül, a bizalmas közléseket élőszóra bízták.

Mivel Fodor András tizenhat éves korától naplót írt, s a naplófolyamnak a hetvenes évek végéig terjedő anyaga nyomtatásban is megjelent, a jelenlegi levelezés részben kiegészíti, magyarázza és értelmezi a naplóban rögzített tényeket, részben a naplóból kapunk hasznos információkat a levelekben említett személyek és események megértéséhez, megismeréséhez.

A levelezésnek további két fő értéke, tartalmi hozadéka van. Az egyik kortörténeti: a levelezés irodalom- és művelődéstörténeti dokumentumértéke. A másik a levelezés személyes, emberi, lélektani tartalma.

A levelezés fontos és nélkülözhetetlen forrásanyag a hatvanas évek hazai irodalmi és irodalompolitikai eseményeinek megértéséhez. A levelek megéreztetik a kor irodalmi és irodalompolitikai viszonyait, szellemi állapotát. A levelezés első korszakára esik az az idő, amikor Tüskés Tibor a Jelenkort szerkesztette, mindaddig – 1964. augusztus 15-ig –, amíg irodalompolitikai okok miatt el nem távolították a folyóirat éléről. Ily módon képet kapunk egy vidéki irodalmi és művészeti folyóirat indulásáról, működéséről (a Jelenkor a kéthavi megjelenés után 1963. januárjától lesz valódi, havonta megjelenő folyóirattá), továbbá országos és helyi eseményekről, irodalmi estekről, kiállításokról, utazásokról, személyes torzsaladásokról. A Jelenkor mellett sok szó esik más folyóiratokról is, a Kortársról, az Új Írásról, az Élet és Irodalomról. A levelezésben sűrűn szerepelnek a kor jeles írói, az idősebbek közül Illyés Gyula, Németh László, Keresztury Dezső, Weöres Sándor, a művészettörténész és filozófus Fülep Lajos, a fiatalabbak közül Fodor András és Tüskés Tibor nemzedéktársai, Hernádi Gyula, Tornai József, Csanádi Imre, Csoóri Sándor, Beney Zsuzsa. A vidéken élő írók közül a Kaposváron élő Takáts Gyula és a pécsi Csorba Győző neve bukkan föl a leggyakrabban. A korszak irodalmi életének fontos műhelyei az állami könyvkiadók és az írószövetség. A levelekből megismerjük a Magvető (igazgató Kardos György) és a Szépirodalmi Kiadó (igazgató Illés Endre) ténykedését, belső életét, egy-egy kézirat sorsát; valamint adatokat olvashatunk az írószövetség munkájáról, az elnökök (Darvas József, Dobozy Imre) tevékenységéről. A legizgalmasabb információk talán azok, amelyek a hivatalos irodalompolitika, a pártirányítás működéséről, pl. Király István, Pándi Pál és Szabolcsi Miklós, a három marxista „egyházatyá”, továbbá Aczél György, Köpeczi Béla, Tóth Dezső, Kiss István szerepéről tájékoztatnak.

A levelezésnek van egy személyes, emberi hozadéka is. Az emberi kapcsolatok közül Fodor András és Tüskés Tibor számára is fontos érték volt a barátság. Fodor András költészetének valósággal központi gondolata az

emberi kapcsolatok erősítése; és a barátság tartalmáról, „hasznáról” – Fodor András egyik versének címével: *A barátság béréről* – sok szó esik Tüskés Tibor leveleiben is. A levelezés egy csaknem négy évtizedig tartó kapcsolat mélységéről, minőségéről, számos mozzanataról, rezdüléséről ad hírt. E levelek írói nem gondoltak a levelezés majdani közreadására – mint gondolt arra már annak idején például Petőfi és Arany –, ezért a levelekben sokat olvashatunk személyes mozzanatokról, olvasmányokról, művek születéséről, a két levélíró egyéniségét, személyiségét megvilágító, életrajzát kiegészítő, gazdagító adatokról és tényekről, írói munkásságukról, Fodor András költői pályájáról, Tüskés Tibor első tanulmányainak megjelenéséről, valamint azokról az emberi kapcsolatokról, amelyek a levélírókat kortársaikhoz (pl. Fodor Andrást Kormos Istvánhoz, Takács Imréhez, Domokos Mátyáshoz, Tüskés Tibort Csorba Győzőhöz, Bertha Bulcsuhoz, illetve mindkettőjüket Fülep Lajoshoz) fűzték.

A jelen levelezéskötet információs tartalmát gazdag irodalom egészíti ki. Ezek a munkák:

Csorba Győző: *A város oldalában. Beszélgetések.* Kérdező: Csuha István. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1991.

Csorba Győző és Fodor András levelezése. 1947-1994. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2005.

Csűrös Miklós: *Fodor András.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

Fodor András: *Ezer este Fülep Lajossal. I–II.* Magvető, Budapest, 1986.

A Jelenkor repertórium. 1958-1968. Összeállította a Baranya Megyei Könyvtár Szerzeményező és Feldolgozó Csoportja. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1970.

Konok idő. Fodor András emlékezete. Válogatta, szerkesztette, összeállította Domokos Mátyás és Lakatos András. Nap Kiadó, Budapest, 2003.

Szederkényi Ervin és a Jelenkor. Bibliográfia. Összeállította Bertók László. Pécs, 1991.

Tüskés Tibor: *Az exponált idő.* Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2000.

Tüskés Tibor: *Időrosta.* Egy szerkesztő emlékei. Pannónia Könyvek, Pécs, 1994.

Tüskés Tibor: *Irodalom és politika.* Interjú. Ágoston Zoltán beszélgetése. Jelenkor, 2005. november, pp. 1053-1065.

Tüskés Tibor: *A Jelenkor indulása.* 1958-1964. Tatabánya, 1995.

Volt idő. Mészöly Miklós és Tüskés Tibor levelezése. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2005.

*

Tüskés Tibor leveleinek közreadásához a levélíró, Fodor András leveleinek közléséhez Fodor Andrásné hozzájárult. A levelek jelenleg a levélíró illetve az örökös birtokában vannak.

Fodor András és Tüskés Tibor levelezését csonkítatlanul adjuk közre. A levelek tartalmából csupán néhány esetben lehet elveszett levélre követ-

keztetni; ahol elveszett levélről lehet szó, azt jeleztük. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a levelek között személyes találkozásokra, beszélgetésekre is sor került.

A leveleket kronológiai rendben közöljük, és sorszámmal láttuk el. A sorszám után balra a címzés, jobbra a feladó található. Mindig a levél élén olvasható a levél keltezése teljes alakban (hely és idő); ha ez a levélből hiányzik, akkor a postabélyegző keltét vagy a levél írásának kikövetkeztethető és feltételezett idejét szögletes zárójelbe tettük. Általában szögletes zárójelbe kerül minden, a levélben nem szereplő, a levelek közlőjétől származó információ, értelmezési kiegészítés, helyesbítés. Tüskés Tibor jegyzeteit külön jelöljük.

A leveleket Fodor András mindig kézzel, Tüskés Tibor leggyakrabban írógéppel írta. A levelek szövegének közlését – például a géppel írt levelekben a hosszú ékezet jelölését – általában az akadémiai helyesírási szabályokhoz közelítettük, a nyilvánvaló gépelési hibákat, melléütéseket, betűtévesztéseket javítottuk, ugyanakkor megőriztük – költőről lévén szó – Fodor András leveleiben a központozás eredeti, a helyesírási szabályoktól elütő formáját, a pont és a vessző sajátos használatát.

Egy-egy levél szövegét jegyzetek követik. Itt jelezzük, hogy a levél autográf kézirat vagy géppel írott, valamint a levél terjedelmét. Itt közöljük a levél „műfaját” is: levél, levelezőlap, képeslap vagy távirat.

Általában a takarékosagra törekedtünk, arra, hogy a levelezést folyamatosan, mint egy levélregényt, mint egy drámai párbeszédet lehessen olvasni. Azoknak a szövegrészeknek a jegyzetelését, amelyek a Jelenkorban közölt írásokra vonatkoznak, többnyire mellőztük, mivel ezek az adatok a folyóirat repertóriumában megtalálhatók. Ahol a levélben csak vezetéknev, vagy puszta keresztnév, vagy monogram szerepel, de a személy teljes neve a levél szövegéből vagy a névmutatóból értelemszerűen „megfejtethető”, ott ezeket a rövidítéseket a jegyzetben nem oldottuk föl. Ott is, ahol a szövegből kikövetkeztethető, hogy kiről van szó, nem fűztünk jegyzetet a levélhez.

A könyv végén mutatók találhatóak. Ezek háromfélék. Az egyik a könyvben található rövidítések feloldása. A második mutató a levelekben leggyakrabban szereplő, keresztnéven említett személyek feloldása. A harmadik mutató – a tulajdonképpeni névmutató – a levelekben szereplő személyek jegyzéke. A név után annak a levélnek a száma található, amelyben a név (akár többször is!) előfordul. A személyekre vonatkozó bővebb információ – annak számára, akinek erre szüksége van – ma már különféle lexikonok és az internet segítségével könnyen megszerezhető.

Mind Fodor Andrásnénak, mind Tüskés Tibornak ezúton is köszönöm, hogy a levelezés számítógépre vitelét, rendezését és feldolgozását lehetővé tették számomra, valamint tanácsaikkal, biztatásukkal segítették munkámat.

Tüskés Anna